

M.-C. MAUREL dolgozata a föld tulajdonviszonyának és a helyi önkormányzatok szerepének az összefüggését vizsgálja a kelet-európai országokban a 2. világháborút követő időszakra vonatkozóan. Rámutat, hogy a sorozatos fúziók nyomán kialakított hatalmas agrárkombinátok jelentősen megváltoztatták az alapfokú közigazgatási centrumok hálózatát. Egyes települések — központi beavatkozás hatására — előnyös helyzetbe kerültek másokkal szemben, ami a településhálózat egyes elemeiben a helyi önkormányzat, majd végső soron a helyi társadalom eróziójához vezetett.

A következő tanulmányban B. DOMÁNSKI ismerteti annak a 25 dél-lengyel városra kiterjedő kérdőíves felmérésnek az eredményét, amely a helyi lakosságnak az ipartelepítésekre és a helyi iparfejlesztésre vonatkozó véleményét igyekezett szondázni. A felmérésből egyebek mellett megtudhatjuk, hogy az ipari funkcióval szemben foglalt állást az iparosodott városok lakosságának jelentős része (nyilvánvalóan ökológiai megfontolásból), míg a kevésbé iparosodott kisvárosok lakói, még mindig a magasabb szintű szolgáltatások és infrastruktúra zálogának tekintik az ipartelepítést.

Ugyancsak az ipartelepítéssel, és ugyancsak Lengyelországgal foglalkozik az amerikai A. RYDER, aki a Nowa Huta-i Lenin Acélművek telepítésében szerepet játszó tényezőket veszi vizsgálat alá. A szerző megállapítja: bár az acélkombinát telepítésében a központi hatalom elsődleges célja Krakkó proletarizálása volt, a városban a város és a kombinát lakónegyede egymástól független fejlődési pályán mozgott, sokszor egymással is versengve a fejlesztési forrásokért.

OROSZ É. a magyar egészségügyi szolgáltatások területi egyenlőtlenségeit, a lakosság egészségügyi állapotának térbeli differenciáit elemzi tanulmányában. A befejező tanulmány, R.J. KAISER tollából, Jugoszlávia tagköztársaságainak gazdasági fejlettségbeli eltéréseit, a kiegyenlítésre törekvő központi gazdaságpolitika sikertelenségét elemzi.

A tanulmánykötet megjelenése jól időzített volt, s arról már nem a szerkesztők tehetnek, hogy a nyomdai átfutás közben számos kérdésre és problémára választ kaptunk a térségben lezajló gyors és mélyreható változások nyomán.

Hogy még sem vált teljesen időszertülné a Geoforum jelen tanulmánykötete, az nem kis részben a szerzők és a szerkesztők magas fokú szakmai hozzáértésének, és a tanulmányok színvonalának köszönhető. Fontos referencia anyagot vehetnek kezükbe a Kelet-Euró pával foglalkozó geográfusok, ami jól hasznosulhat egyebek mellett a térség gazdaságföldrajzának oktatásában is.

KOVÁCS ZOLTÁN

Hoffmann, G.W. (ed.): Europe in the 1990's —a geographic analysis. John Wiley & Sons, 1989. 759 p.

Az idejétmúltság és az irrelevancia kockázatát kell vállalnia annak, aki napjainkban Európa regionális gazdaságföldrajzának megírására vállalkozik. A közelmúlt korszakos társadalmi és politikai változásai új térbeli rend alapjait teremtették meg kontinensünkön. Ennek során nem csak Európa politikai térképe rajzolódott újjá, de fokozatosan átalakulóban van a munkamegosztás és a termelés hagyományos területi rendszere, lazulnak a korábban merev gazdasági integrációs szálak, s új gazdasági súlypontok vannak kialakulóban.

Mindezek ismeretében érdekes élményt nyújthat (mi több, fontos adalékul szolgálhat számunkra!) ez a tankönyv, hiszen arról szól, hogyan látják az amerikai geográfusok a vén Európát a huszadik század alkonyán, közvetlenül a régi rend összeomlása előtt.

A könyv „A geography of Europe” (Európa földrajza) címen először 1953-ban látott napvilágot, s immár hatodik — igaz, többször módosított — kiadását érte meg. Mivel amerikai geográfusok egész generációja szerezte Európára vonatkozó ismereteit ebből a könyvből, lássuk hát, milyen képet alkotó rólunk az 1990-es évek amerikai egyetemi hallgatója?

A könyv tematikailag három nagy egységre tagolható. Az első négy fejezetben a szerzők a kontinens általános földrajzi képének felvázolására vállalkoztak. Ennek keretében ismertetik Európa történeti földrajzi fejlődését, az európai államok kialakulását, a településhálózat és a nagy gazdasági régiók evolúcióját. Ezután kontinensünk természeti, társadalmi és gazdasági viszonyainak bemutatása következik egy-egy fejezet erejéig. A könyv részletesen elemzi azokat a tényezőket, amelyek Európa politikai és gazdasági megosztottságában a főszerepet játszották, s rávilágít arra, hogy a jelenleg fennálló megosztottság természetellenes és időlegesen fogható fel, mivelhogy kultúrföldrajzi értelemben Európa egységes egész. Igaz viszont a fejezet zárómondata: „Európa egysége még nem valósult meg”.

Mai ismereteink birtokában azonban, az egyesült Európa képe — melyre a könyvben is utalás történik — már nem annyira a távoli jövőbe vesző vízió. Elég csupán a német újraegyesítésre, az 1992-től Európa nagyobbik felén létrejövő Európai Közösségre vagy az ahhoz egymást túllícitálva csatlakozni óhajtó kelet-európai országokra gondolnunk.

Érdekes színfoltja a könyvnek a negyedik fejezet, amely a környezetszennyezés, a környezeti konfliktusok kérdésével, valamint az egyes országokban megvalósított környezetvédelmi stratégiákkal foglalkozik.

A könyv második nagy szerkezeti egysége az európai országok, ill. régiók természeti, társadalmi és gazdasági képével ismerteti meg az olvasót. A szerzők dicséretére szóljon, hogy túllépve a klasszikus, adathalmazba vesző leíró regionális földrajz korlátain, inkább a lényeges földrajzi összefüggések és jelenségek bemutatására törekedtek. Ennek eredményeként számos érdekes gazdasági és társadalmi problémát és tényt ismerhet meg az olvasó, melyeket a hazai tankönyvek eddig nem világítottak meg kellőképpen.

Így pl. kevesen tudtak arról, hogy a Szovjetuniónak a Ny-i országokba irányuló kivitelén belül az 1980-as évek végén még mindig az arany állt az első helyen (17,8%), megelőzve az olaj (15,5%) és a földgáz (14,2%) részesedését. Módosra folyt tehát az ország természeti kincseinek extenzív kitermelése (de mondhatnánk kirablást is), s akárcsak a cári időkben, a kitermelt nyersanyag túlnyomó részét más országokban dolgozták fel.

Sajnálható, hogy a felszínes szerkesztői és lektori munka eredményeként számos zavaró tárgyi hiba is bekerült a könyvbe. Így pl. a szerzők nagyvonalúan megelégedtek a több mint 700 ezres szlovákiai magyarság léteiről, a lengyeleket tüntetve fel a legnépesebb nemzeti kisebbségként É-i szomszédunkban, mint ahogy Jugoszlávia második legnépesebb városa sem Split, hanem Zágráb, s a sort még folytathatnánk tovább.

Az utolsó fejezetben, melynek az „Európa a 90-es években” címet adták, az elkövetkező évtized várható társadalmi-gazdasági folyamatait, a változások lehetséges trendjét vázolják fel a szerzők. Ebből megtudhatjuk, hogy kontinensünk népessége a jövő évezred első évtizedére már annyira elöregszik, hogy ez majd számos feszültség forrását képezi, mintahogy az ökológiai problémák (pl. a levegő- és vízszenyezés) is a legégetőbb politikai kérdések között szerepelnek majd, ami különösen Európa K-i felében okoz súlyos gondokat.

A várható gazdasági folyamatokról szólva a szerzők kihangsúlyozzák, hogy Nyugat- és Kelet-Európa a jövő évtized során minden jel szerint mélyreható változásokon megy majd keresztül. Az 1992-ben Európa Ny-i felén létrejövő 322 milliós egységes belső piac Amerikával és Japánnal szemben számos előnyt élvez majd a versenyképesség terén, ami várhatóan új távlatokat nyit az európai gazdasági fejlődés előtt. A kelet-európai országok és a Szovjetunió oldaláról ez a folyamat a szerzők szerint egy elmélyültebb integráció irányába fog hatni, s elképzeléseik szerint ez a Keleti Integráció a későbbiekben kiegészülhet néhány elnemkötelezett országgal, sőt, EFTA tagokkal is.

Bár az utolsó fejezetben sok tekintetben túllépett az idő, igazat kell adnunk a szerzőknek abban, hogy a hidegháború megszűnőben van Európában. Ez a tény arra jogosítja fel a kontinens népeit, hogy a jövőben egy kiegyensúlyozottabb és gyorsabb gazdasági fejlődés útjára léphetnek, visszahódítva a 70-es és 80-as évek során elvesztett gazdasági befolyásukat.

G. HOFFMANN-nak, a kötet szerkesztőjének neve ismerősen csenget a hazai geográfia sok művelője számára. Számos európai témájú tanulmány és kötet szerzője és szerkesztője volt több mint öt évtizedes termékeny pályafutása során. HOFFMANN nagy tekintélyű Európa, ill. Kelet-Európa szakértőnek számít az Egyesült Államokban, akinek szakmai hozzáértését senki sem vitathatja. Épp ezért igazán csak sajnálni lehet, hogy a szóban forgó mű legfrissebb kiadására csak akkor került sor, amikor az sok tekintetben már tartalmilag is idejétmúlttá vált (ami persze semmit nem von le a szerkesztő érdemeiből, inkább a kiadó felelősségét terheli).

A gazdagon illusztrált, könnyű nyelvezetű tankönyvet fogyatékoságai ellenére is az európai társadalmi-gazdasági folyamatok iránt érdeklődő hazai szakemberek figyelmébe ajánlhatjuk, mint egy helyzetképet a nyolcvanas évek végének Európájáról — amerikai szemüvegen keresztül.

KOVÁCS ZOLTÁN

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte
Táskaszám: 20792
Felelős vezető: Zöld Ferenc — Budapest, 1992
Felelős szerkesztő: Tiner Tibor — Műszaki szerkesztő: Sándor István
Megjelent: 14,35 (A/5) ív terjedelemben
HU ISSN 0015—5403